

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

A EVALUATION ON 2008 GLOBAL ECONOMIC CRISIS

Dr. Öğr. Üyesi Celal KIZILDERE

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, celalkzldere@gmail.com, Van/Türkiye

ÖZ

2007 yılının ikinci yarısında başlayıp, 2008 yılında ivme kazanan ve 2009'un başlarında şiddetinin azalmaya başladığı ancak günümüzde de devam ettiği küresel finansal kriz, 1929 dünya ekonomik krizinden sonra yaşanan en büyük finansal kriz olarak görülmektedir. Piyasalardaki finansal açıklara bağlı olarak ortaya çıkan kriz aynı zamanda, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) da söz konusu krizlere çözüm bulma noktasındaki etkinliğini tartışmaya açmıştır. Yapılan eleştiriler sonucunda IMF, kendi içinde 2009'lu yıllarda birtakım değişiklikler yapmaya çalışmıştır.

Bu bağlamda çalışmada, önce kriz hakkında teorik bilgi verilmiş, daha sonra ise IMF'nin başlattığı reform çalışmalarını değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kriz, Kriz, IMF

ABSTRACT

The global financial crisis, which began in the second half of 2007, gained momentum in 2008, and whose violence began to decline in early 2009, but continues today, is seen as the biggest financial crisis after the world economic crisis of 1929. At the same time, the crisis that emerged due to the financial deficits in the markets has opened the International Monetary Fund (IMF) to discuss the effectiveness of the solution to the crisis. As a result of the criticisms made, the IMF has begun reform studies since 2009 in itself.

In this context, theoretical information about the crisis was given first, then the IMF reform initiatives were evaluated.

Key words: Global Crisis, Crisis, IMF

1. GİRİŞ

Salvator'e (2004) göre dünya, son otuz yıldır küreselleşme eğilimindedir ve bu eğilim gittikçe de artmaktadır. Küreselleşme denen olgu ise, başta işgücü olmak üzere yaklaşık olarak bütün üretim faktörlerinin direk olarak yatırımlara açılması durumudur (Mishkin, 2004: 525). Teknolojideki ve finansal araçlardaki baş döndürücü yenilikler ise özellikle sermaye ve işgücü akımlarının, daha hızlı bir şekilde küreselleşmesine yol açmıştır. Günümüzde başladığı varsayılan sanayi 4.0 devrimi ile de bu sürecin, artarak devam edeceğini göstermektedir. Bu nedenle ülkelerin sanayi devrimini yakalamak için katma değeri yüksek olan teknolojik değerli ürünler üretmesi gerekmektedir. Tabii bu durum ekonomik ilişkilerin daha karmaşık olmasını beraberinde getirmektedir. Bunun sonucunda finansal araçlardaki çeşitlilik artmakta ve bu olgu finansal krizleri tetiklemektedir. Zaten günümüzde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Çin arasında başladığı varsayılan ticaret savaşları da bunun bir göstergesi olarak düşünülebilir.

2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başladığı varsayılan küresel finansal krizin sebepleri arasında, faizlerin düşmesi sonucunda konut kredilerinin çok fazla artması gösterilebilir. Çünkü bu dönemde düşük faizli krediye güvenen orta gelire sahip veya orta gelirin altında gelire sahip olan ABD vatandaşları konut kredilerini kullanmışlardır. Ancak yaşanan bu süreç kısa bir süre sonra sona ermiştir. Çünkü ABD Merkez Bankası faiz oranlarını yükseltmiştir. Buna ek olarak ev fiyatlarının düşmesi ile birlikte krediye

kullananlar, aldıkları kredileri geri ödeme noktasında sıkıntıya düşmüşlerdir. Daha sonra yerelde yaşanan bu sıkıntı tüm dünyaya yayılmıştır. Zaten yayılmaması da günümüz küreselleşen dünyasında mümkün görünmemektedir.

Küresel ekonomiye yön verme noktasındaki önemi nedeni ile IMF'nin, söz konusu krizlere ve diğer ekonomik istikrarsızlıklara çözüm bulma konusundaki etkileri, yeniden tartışılmaya başlanmıştır. İşte bu çalışmada aynı zamanda IMF'nin, 2008 krizi sonrası kendi içinde yapmaya çalıştığı reformları da değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Küreselleşme ve Finansal Kriz

Ekonomik bir sistem olan kapitalizm, özel mülkiyetin olduğu ve serbest pazara dayalı ekonomik bir sistemdir. Dolayısıyla üretim araçlarını ellerinde bulduranların ödüllendirildiği ve herkesin katkısı ve yeteneği oranında gelirden pay aldığı bu sistem, şimdiye kadar dünyada en iyi sistem olarak kabul edilmektedir (Albert, 2004: 12; Perelman, 2008: 36). Küreselleşme ise, kapitalizmin en üst seviyede vücut bulmasıdır. Bu nedenle kapitalizmin doğasında var olan kriz oluşturuç mekanizma, küreselleşme aracılığı ile bütün dünyaya yayılır (Tabb, 2008: 30). Bunun da finansal araçlardaki çeşitlilik ile sermaye hareketliliği ve IMF'nin rolü olmak üzere iki temel nedeni vardır. Çünkü IMF asıl amacını görmezden gelerek, bütün enerjisini sermaye hareketliliğinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için harcamaya başlamıştır (Stiglitz, 2002).

Sosyal bilimlerde bir çalışma alanı olan ve bunalım/buhran anlamına gelen kriz, Yunancadaki, krisis kelimesinden gelmektedir (Turgut, 2006; Emsen, 2003). Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan finansal kriz ise, daha önceden öngörülmemiş makro ve mikro düzeydeki ekonomik parametrelerin, başta ilgili alan veya sektörleri yani firma ve genel ekonomiyi etkileyerek, olumsuz sonuçların meydana gelmesi şeklinde ifade edilebilir (Aktan ve Şen, 2001). Ayrıca finansal kriz, ekonomik göstergelerdeki bozulmadır ve bu bozulma dalga dalga bütün ekonomilere yayılmaktadır.

Aslında geçmişten günümüze birçok ekonomik kriz yaşanmıştır. Örneğin, 1630'larda Hollanda'daki spekülatif lale balonu ile başlayarak, 1720'deki Güney Denizi Balonu; 1825'teki ilk küresel finans krizi; 1907 paniği; 1930'lardaki Büyük Buhran; ve 1980 ve sonrasında gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerdeki çok sayıda kriz, bunlar arasında sayılabilir (Roubini, 2012). Geçmişte yaşanan bu krizlerin en şiddetlisi ise 1929 dünya ekonomik buhranı olmuştur. Çünkü bu dönemde başta işsizlik ve enflasyon olmak üzere bütün makroekonomik göstergeler olumsuz etkilenmiştir. Tabii bununla ekonomik krizler bitmemiştir. Örneğin, 1970'li ve 1980'li yıllarda krizler devam etmiştir. Bunlara ek olarak 1994 ve 1995 Meksika krizi, Güney doğu Asya krizi (1997), Rusya krizi (1998), Arjantin krizi (1999) ve son olarak çalışmanın odak noktasını oluşturan 2008 finansal kriz söylenebilir (Yıldırım, 2010). Ülkemiz özelinde de birtakım krizler yaşanmıştır. Örnek olarak 1994 ve 2000-2001 finansal krizler gösterilebilir. Unutulmamalıdır ki bu krizlerden en fazla etkilenen ülkeler gelişmekte olan ülkeler olmuştur.

2.2. Ekonomik Krizin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

1929 büyük buhrandan sonra yaşanmış en büyük kriz olarak kabul edilen 2008 krizinin asıl nedeni, konut piyasasındaki aksaklıklar olarak kabul edilmiş olsa bile, söz konusu kriz, başka nedenlere de dayanmaktadır. Bu nedenler arasında faiz oranlarının düşük olması, finansal araçlardaki çeşitlik ve önceki Amerikan yönetimlerinin uyguladığı ekonomik politikalar vardır. Örneğin, 1980'li yıllara kadar kamu borcunun GSYİH'ya oranı düşükken, daha sonraları bu oran artmıştır (Krugman, 1979). Ayrıca bu dönemde şirketlerin başarısız yönetimi ve yolsuzluklar krizi tetikleyen diğer unsurlar olmuştur (Aydoğuş, 2009).

2008 finansal krizinden bahsedilirken, krizin kaynağı olan mortgage krizinin ihmal edilmemesi gerekir. Çünkü Mortgage piyasası, birincil ve ikincil piyasalardan oluşmaktadır. Dolayısıyla menkul kıymetlerin alınıp satıldığı ikincil piyasanın gelişmesi için, birincil piyasanın çalışması son derece önem arz etmektedir. Ayrıca, zayıf denetim ve piyasa yapısındaki eksiklikler nedeni ile uygulanan yanlış politikalar ve sermayenin reel sektörden çekilip finansa kanallanması, dünyanın bu süreci yaşamasına yol açmıştır (Hui ve Wei, 2008; Yıldırım, 2010). Krizin zirve yaptığı nokta ise, Lehman Brothers'in yapmış olduğu iflas başvurusu olmuştur (Mendoza ve Quadrini, 2010).

Aslında bütün bu sebeplere bakıldığında, krizlerin her ne kadar öngörülemez bir yönünün olmasına rağmen, beklenen bir kriz olduğu söylenebilir. Çünkü genel ekonomiye bakıldığında, bu kadar risklerin bir arada olduğu ve kredi piyasasındaki giderek artan bir oranda şişkinliğin yaşandığı ekonomik bir ortamda, pek

doğaldır ki kriz kaçınılmaz olur. Burada temel sorun söz konusu risklerle karşılan ekonomilerin, gerekli önlemleri almamasıdır. Örneğin konut piyasasında yaşanan riskli kredilere dair bir düzenleme getirilebilirdi. Bu önlemler alınmadığı için başta ulusal ekonomi sonra da bütün ekonomiler olmak üzere, ağır faturalarla karşılaşılabilir.

3. KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN EKONOMİK ETKİLERİ

Krizle birlikte dünya ekonomilerinde şiddetli bir belirsizlik yaşanmıştır. Çünkü bu dönemde hem ticari kurumlarda hem de hane halkı bilançolarında ciddi anlamda bozulmalar söz konusu olmuştur. Durum böyle olunca da küresel ölçekte sermaye ve ticaret hacminde daralmalar kaçınılmaz olmuştur (BDDK, 2008). Bunun sonucu olarak büyüme oranları düşüş göstermiştir. Uygulanan yanlış bir takım politikalar ile kamu borç seviyeleri artmış, bütçe açıkları büyümüştür. Kısaca 2008 küresel finansal kriz, sistem içindeki aksaklıkları açıkça ortaya koymuştur (Nanto, 2009).

2008 küresel finansal kriz bütün dünyayı etkisi altına aldığı gibi, Türkiye Ekonomisini de etkilemiştir. Zaten küresel bir dünyada, etkilememesi mümkün değildir. Çünkü serbest ticaretin olduğu ekonomiler, dış ticaret yoluyla birbirleri ile sürekli etkileşim içindedirler. Dolayısıyla dünyadaki ekonomik işlemlerdeki yavaşlama sonucu olarak Türkiye'nin ihracat pazarı da yavaşlamıştır. Akabinde dış ticaret açığı artmış ve ülke içindeki iç ve dış talep arasında bir ayrışma söz konusu olmuştur (Yılmaz, 2009). Ancak 2010'a gelindiğinde, ekonomik göstergelerin olumluya dönüşmeye başladığı görülmüştür. Çünkü söz konusu dönemde, başta ABD olmak üzere dünya ekonomileri parasal genişleme politikaları uygulamışlardır. Uygulanan bu politikalar sonucu, Türkiye'ye de sıcak para denilen sermaye akımları girişi olmuş ve kur değerlenmeye başlamıştır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) bu olumsuz durumu, faiz koridorunu genişleterek çözmeye çalışmıştır (Başçı, 2012). Böylece dış pazarlarda talep azlığına rağmen, kur vasıtasıyla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmuştur.

Aynı şekilde Türkiye'nin büyüme rakamları da pozitif etkilenmiştir. Özellikle 2010 yılı büyüme rakamındaki artış, istihdam oranlarına da yansımıştır. Uygulanan kamu maliyesi politikaları ve para politikası araçları ile etkinlik daha da artmıştır.

4. IMF VE KRİZLER

Yeni bir dünya düzeni kurma fikri her zaman var olmuştur. Hatta filmlere, romanlara ve sanatın hemen hemen bütün alanlarına konu olmuştur. Bu fikir, II. Dünya savaşından sonra daha da çok konuşulmuştur. Bu eğilim, uluslararası ekonomik ilişkilerin yön bulmasında belirleyici olmuştur. Dolayısıyla ABD bu yeni ekonomik ve siyasi düzenin lideri olma yolunda belirli bir mesafe kat etmiştir.

Amerika'nın bu misyonu yerine getirebilmesi için kurumsal yapılara ihtiyacı vardır. IMF bu kurumsal yapılardan bir tanesidir (Günel, 2001). Asıl amacı ödemeler dengesizliğini gidermek olan IMF'nin görevleri gün geçtikçe artma eğilimi göstermiştir. 1944'de kurulan bu kurum, ekonomik anlamda istikrarsızlık yaşayan ekonomilere, yol gösterici politikalar önermiştir. Bu politikalarından bir tanesi, enflasyon olan ülkelere sabit kur sisteminin uygulanmasını istemek olmuştur. Ancak önerilen bu politikaların pek de işe yaradığı söylenemez. Çünkü bu tür politikalar uygulayan ülkelere ilerleyen zamanlarda ulusal para değerlenmiş buna bağlı olarak dış ticaret açığı artmış ve ekonomide daralmalar yaşanmıştır (Günel, 2001).

1980'lere gelindiğinde IMF, küreselleşmenin bir sonucu olarak liberal politikalar önerisinde bulunmuştur. Liberalleşme süreci beraberinde finansal bütünlüğü, finansal bütünlük ise, finansal krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla IMF'nin önerdiği politikalar sorgulanmaya başlanmıştır (Turgut, 2006).

Aynı derecede 1997 Asya krizinin çıkış nedeni, IMF'nin desteklemiş olduğu liberalizasyon politikası sonucunda Asya ülkelerinin, aşırı miktarda sermaye birikimi ile karşı karşıya kalmaları olmuştur (Beeson ve Broome, 2008). Hatta öyle ki son krizde bile IMF'nin rolünün olduğu sesli olarak dile getirilmiştir.

Bu demektir ki IMF, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin ekonomik göstergelerine bir şekilde dolaylı ve/veya dolaysız olarak temas etmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde ortaya çıkan tablo sonucu çoğu ülke, bu önerilere uymak durumunda kalmıştır.

Zaman geçtikçe IMF tarafından önerilen politikalara karşı eleştiriler artmıştır. Bu eleştiriler daha çok ekonomik istikrarın sağlanması için kararların tek merkezden alınması dolayısıyla demokratik olmaması yönünde seyretmiştir. Ayrıca merkezden alınan birçok kararın gelişmiş ülkeler lehine olduğu noktasında da eleştirilerin hedefinde yer almıştır, IMF. Çünkü ekonomistlerin çoğuna göre, önceden tahmin edilebilecek bir kriz tahmin edilememiştir. Nedeni ise, IMF'nin yüksek büyüme için, riskli menkul kıymet ve varlıkları desteklemesi olmuştur (Goodhart, 2008).

Bütün bunlara rağmen IMF'nin, gelişmiş ülkelerin yönlendirmesinden kurtulduğu veya onlardan bağımsız hareket ettiği dönemlerde, kısmen başarılı olduğu söylenebilir. Bunun olabilmesi için de IMF'nin ülkelere vermiş olduğu finansal destek doğrultusunda politik olarak tartışılmalı, denetim ve gözetim arttırılmalı ve sanayileşmiş ülkelerin yönlendirmesinden kurtulması gerekir (Truman, 2009).

Bu bağlamda, 2008 küresel finansal krizden sonra IMF, birtakım değişim kararları almıştır. Bunlar; finansal güvenlik ağının yaygınlaştırılması, esneklik ve gözetimin arttırılması olarak ifade edilebilir (Kato, 2009). Kuruluşun, güncellenip modernize edilmesi ile daha etkin politikalar üretebileceği söylenebilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Uluslararası piyasalar 1929 bunalımından sonra tarihinin en büyük küresel finansal krizini yaşamaktadır. Her ne kadar bundan önce de birtakım finansal krizler yaşanmış olsa dahi 2008 krizinin ekonomiler için ayrı bir derinliği olmuştur. Çünkü bu krizde hem dünya daha çok küreselleştiği için bütün ekonomiler etkilenmiş ve hem de IMF'nin kriz dönemlerinde önerdiği politikalar sorgulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle IMF, kendi içinde birtakım değişiklikler yapmaya başlamıştır. Ayrıca kriz sürecinde ekonomiler, bilançolarının bozulma pahasına genişleyici politikalar uygulamaktan vaz geçmemişlerdir.

2008 küresel finansal krizi kapitalizm ve küreselleşmenin zirve yaptığı günümüzde, uluslararası ekonomilerde derin etkiler bırakmıştır, bırakmaya da devam edeceğe benziyor. Çünkü piyasaları bir tedirginlik almış ve üretim durma noktasına gelmiştir. Bu olgu doğal olarak özellikle gelişmiş ekonomilerin büyüme oranlarını düşürmüştür.

Ekonomik istikrarsızlıklarla ilgili olarak önleyici tedbirler önermekle yükümlü olan ve dünya ekonomisine yön veren IMF, bu süreçte kendi içinde bir takım reformlar yapmak zorunda hissetmiştir. Zira günümüzde ABD ile Çin arasında başladığı varsayılan ticaret savaşları ve belli coğrafyalarda yaşanan küresel riskler her an bir kriz tetikleyicisi olabilirler. Bu nedenle ekonomik göstergelerin iyi okunup ona göre önlemlerin alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aktan, C, Şen, H., (2001), "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:42, 1225-1230.

Albert, M., (2004), "Katılımcı Ekonomi", İstanbul, Arom Yayıncılık: 96.

Aydoğuş, O., (2009), "Küresel Krizi'nden Geçerken Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler", Tisk Akademi, Özel Sayı II, 27-49.

Başçı, E., (2012), "Emtia Fiyat Hareketlerine Politika Tepkileri" Konferansı Panel Konuşması, TCMB.

Beeson M., ve Broome, A., (2008), "Watching From The Sidelines? The Decline Of The IMF's Crisis Management Role", Contemporary Politics, Vol.14, No.4, 393-409.

BDDK (2008), Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 12.

Emsen, Ö.S., (2003), "Ekonomik Krizler ve Türkiye Deneyimi", Beta Yayınları.

Goodhart, C.A.E (2008), "The Background To The 2007 Financial Crisis", Springer- Verlag Forum, 331-346.

Günel, M., (2001), "Krizler, IMF'nin Rolü ve Türkiye, Yeni Türkiye", Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Sayı 42, 1029-1038.

Hui, T., ve Wei, Shang-Jin., (2008), "Real Effects of Subprime Mortgage Crisis: Is It a Demand or a Finance Shock?", NBER Working Paper 14205, <http://www.nber.org>. E.T. 20.03.2018.1

Kato, T., (2009), "The IMF's Response To The Global Crisis", <http://www.imf.org/external/np/speeches/2009/062509.htm>, E.T. 28.03.2018.

Krugman, P., (1979), "A Model Of Balance Of Payment Crisis", Journal Of Money, Credit And Banking, Vol. 11, No.3.

Mishkin, F. S., (2007), "Is Financial Globalization Beneficial", Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 39, No: 2-3.

- Nanto,Dick K. (2009), “The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications”, Congressional Research Service.
- Perelman, M, (2008), “Kriz Hakkında Nasıl Düşünülmeli, Neoliberalizm ve Kriz”, I. Basım, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- Roubini, N., ve Mihm, S., (2012), “Kriz Ekonomisi Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği”, Çev. Tezcan, I., Pegasus yayınları.
- Stiglitz, J., (2002), “Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı” ,İstanbul, Plan B Yay.
- Tabb, William K.(2008), “ABD Kapitalizmin Finansal Krizi, Neoliberalizm ve Kriz”, I. Basım, İstanbul, Kalkedon Yayıncılık.
- Truman, Edwin M. (2009), “The IMF And The Global Crisis: Role and Reform, Peterson”, Institute for International Economics, 1-9.
- Turgut, A., (2006), “Finansal Krizlerde IMF’nin Rolü Ve Önemi: 1997 Asya Ve 2000- 2001 Türkiye Krizleri”, Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Yıl: 9, Sayı:10, .1-14
- Yıldırım, S., (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 12 (18): 47-55.
- Yılmaz, D., (2010), “Küresel Kriz, Yeniden Yapılanma ve Ulusal Dönüşüm”, Forum TCMB, İstanbul.